

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕКСПЕРТНОЇ ПОМИЛКИ ТА НЕПРАВДИВОГО ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Петрова І. А., докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>

Спіцина Г. О., докторка юридичних наук, професорка, заступниця директора з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна

e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/000-0001-9131-0642>

Результати аналізування напрацювань учених-правників свідчать про неоднозначність визначення експертної помилки. Не остання роль у цьому належить і різним науковим підходам до розуміння загального поняття помилки в діяльності людини. Ураховуючи, що експертна діяльність є окремим видом людської діяльності, науковці зауважували, що розгляд проблеми експертних помилок пов'язаний із загальними положеннями ймовірності виникнення помилок у будь-якій людській діяльності [1].

Поняттю «експертна помилка» у науковій літературі присвячено певну кількість досліджень. За загальним розумінням помилка – це твердження, яке не відповідає дійсності, або дія, яка не веде до досягнення відповідного результату. Негативні наслідки експертних помилок необхідно розглядати з різних позицій, оскільки це можуть бути додаткові витрати праці й часу із усунення виявленої експертної помилки; збільшення терміну досудового розслідування; наявність ризику покарання невинної особи через ухвалу судом хибного вироку; і основне та неприпустиме – це формування суспільної думки про некомпетентність експертів зокрема та правоохоронної системи загалом.

Комплекс негативних ефектів, викликаних помилкою експерта, яка знайшла відображення у його висновку, по-різному характеризують її ціну, оскільки це залежить від ступеню її проникнення в діяльність інших суб'єктів і розглядається з різних позицій. Передусім, ціна експертної помилки є тим, чим доводиться розраховуватись не тільки суб'єкту, який її припустився, але й іншим суб'єктам, пов'язаним з його діяльністю, або суспільству загалом. Окрім того, ціна експертної помилки може бути як матеріального, так і морального характеру.

Важливим питанням уважаєм розуміння поняття експертної помилки. Зокрема, науковці зазначають, що «помилкою експерта є його

висновки (основні та проміжні), що не відповідають дійсності, а також неправильності в діях або міркуваннях, що відображають процес експертного дослідження, в уявленнях, судженнях, поняттях» [2, с. 95].

Інші вчені під експертною помилкою пропонують розуміти «ненавмисні неправильні судження, дії чи бездіяльність судового експерта в процесі експертного дослідження, що реалізується у висновках через неправильне отримання, переробку інформації на рівні відчуття, сприйняття, уявлення, мислення, джерелом яких можуть бути психічні, соціальні, біологічні якості експерта як фахівця у певній галузі знань» [3].

Водночас, В. Абрамова зазначала, що «експертна помилка є наслідком добросовісної омані відносно правильності своїх дій, однак вона може бути і результатом несвідомого порушення експертом методики дослідження. Експертні помилки можуть виникати в нестандартній ситуації, коли у експерта є сумніви щодо правильності її вирішення або він діє за аналогією з використанням застарілих методик; у випадках професійної недбалості; під час вибору суттєвих ознак та оцінюванні їх сукупності тощо» [4, с. 163]. Н. Клименко зазначає, що експертна помилка є результатом сумлінної помилки експерта, але припускає, що помилка може бути й наслідком свідомого порушення експертом вимог методики дослідження [5, с. 38]. Із таким визначенням слід погодитися. Водночас наголосимо, що свідоме порушення експертом вимог методики дослідження може бути в такому разі кваліфіковане як кримінально каране діяння.

Науковці зазначали, що «експертна помилка являє собою судження експерта або його дії, що не відповідають об'єктивній дійсності й тому не приводять до досягнення мети експертного дослідження. Вони є результатом добросовісної помилки. І ця обставина відрізняє експертну помилку від завідомо неправдивого висновку, тобто злочинного діяння» [6].

У загальному вигляді експертну помилку визначають як судження експерта або його дії, що не відповідають об'єктивній дійсності та не призводять до розв'язання завдань експертизи, або це хибні судження, що є результатом сумлінної помилки. Саме це відрізняє експертну помилку від кримінально караних дій проти правосуддя, які може вчинити експерт. Правильне розв'язання завдання експертизи цілком залежить від можливостей і рівня підготовленості експерта, а саме рівня його інтелекту; набутих знань, умінь і навичок; інших особливостей його особистості.

Слід ураховувати, що експертна помилка – це діяльність експерта, яка не відповідає дійсності й тягне за собою викривлені судження та невірні дії, що є результатом сумлінної омані. Однак даний факт необхідно відрізняти від завідомо неправдивого висновку експерта, який визначається в свідомому ігноруванні, замовчуванні та викривленні суттєвих фактів про об'єкти дослідження, а також невірному оцінюванню отриманих даних.

Наголосимо, що неправильний результат може виникнути не тільки внаслідок активної перетворюючої дії, а й навпаки, через відсутність дій, потрібних для отримання правильного, бажаного результату. Тому експертна помилка може бути наслідком як дій, так і бездіяльності суб'єкта (до речі, таким суб'єктом може бути не тільки судовий експерт, але й ініціатор проведення експертизи). У діях помилка може виникнути під час сприйняття, перероблення та оцінювання інформації; ухвалення рішення; реалізації прийнятого рішення тощо.

Результатом бездіяльності експертна помилка може стати за умови ігнорування належних дій або вимог, того, що необхідно було виконати в даній ситуації. Це можуть бути професійні недогляди, невиконання вимог нормативних документів. Самі собою недогляди ще не є помилками. Тут постає питання, з якого моменту неправильні судження, неправильні дії або бездіяльність можна вважати помилковими. Про помилку доцільно говорити у разі, якщо вона відобразилась у результаті (неправильне судження, неправильне рішення, неправильний підрахунок, описка, обмовка тощо). Отже, відмінна риса експертної помилки полягає в тому, що помилкою слід вважати тільки такі судження, дії або бездіяльність, які призвели до формування неправильного результату, у нашому випадку – висновку експерта.

Зауважимо, що кожна помилка зовні виражається через дію або бездіяльність з негативним результатом. Окрім того, помилку можна розглядати як систему, що складається з кількох елементів, до яких належать об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона, що перебувають у взаємозв'язку. Кожен із елементів може впливати на динаміку розвитку інших елементів у негативних наслідках; він знаходить своє явне чи неявне вираження в сумі симптомів-комплексів. Зауважимо, що ступінь імовірності недосягнення бажаного результату зростає у випадку виникнення проблемної ситуації.

На виникнення проблемної ситуації в діяльності судового експерта під час проведення експертних досліджень можуть впливати організаційно невпорядковані ситуації, а саме: часткове незнання власної мети й потреб; неточне оцінювання власних сил, ресурсів, критеріїв діяльності; істотний брак робочого часу й необхідність виконання великої за обсягом роботи в дуже стислий строк; відсутність достатньої професійної підготовки; велика трудомісткість окремих методів; значна кількість об'єктів (носіїв інформації), що підлягають дослідженню; недостатня або застаріла матеріально-технічна база [1].

Утім, чи завадять зазначені чинники отриманню правильного результату експертизи, залежить тільки від суб'єкта. Саме судовий експерт з усіма його здібностями та навичками, особливостями характеру та волі, знаннями, почуттями, досвідом урешті-решт приймає рішення й забезпечує його реалізацію. Неправильні рішення фокусують особистісне відображення будь-якого явища. Тому експертна помилка є категорією суб'єктивною й реалізується завжди тільки суб'єктом, його діями або бездіяльністю. Інші елементи відіграють роль чинників, що

можуть викликати, а можуть і не викликати у свідомості суб'єкта неправильне відображення дійсності.

Отже, експертна помилка належить до неточних суджень експерта або його неумисних дій, які не відповідають об'єктивній дійсності, а тому не дають змоги досягти мети експертного дослідження, що є результатом добросовісної омани. Наведене відрізняє експертну помилку від завідомо неправдивого висновку експерта, тобто кримінально караного діяння проти правосуддя, яке може бути здійснено експертом. Висновок експерта має бути безпомилковим, що потребує своєчасного розпізнавання, мінімізації та запобігання експертних помилок шляхом усунення причин, що їх породжують.

Список бібліографічних посилань

1. Петрова І. А., Кіпушева Т. В., Духненко Д. О. Ознаки помилок судового експерта: відмінність від помилок в інших сферах людської діяльності. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики* : зб. наук. праць. 2026. Випуск 2 (43). С. 82–101. DOI: 10.32353/khrife.2.2026.06
2. Латиш К., Демидова Є., Дорошенко О., Колеснікова І. Експертні помилки під час проведення окремих видів судових експертиз у сфері інформаційних технологій. *Юридичний вісник*. 2022/2. С. 93–99. DOI: 10.32837/yuv.v0i2.2326
3. Свобода Є. Ю. Причини виникнення та можливості попередження експертних помилок в діяльності експерта-почеркознавця. *Часопис Академії адвокатури України*. № 17 (4). 2012. С. 1–5.
4. Абрамова В. М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальн. 12.00.09. Київ, 2011. 176 с.
5. Клименко Н. И. Экспертные ошибки и их причины. *Криминалистика и судебная экспертиза* : респ. межведомственный научно методический сборник. Киев. Высшая школа, 1988. Вып. 37. С. 35–38.
6. Завдов'єва І. Г., Горбенко В. О., Дяченко О. М., Черкашина Н. О. Помилка та її значення в судово-експертній діяльності. *Криміналістичний вісник*. № 2 (30), 2018. С. 31–39. DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-31.